

Bakalářská práce: Petr Vaškovic, Překonání egoismu v utilitarismu
Oponentský posudek

Předkládaná práce se zabývá údajnou neschopností klasického utilitarismu vysvětlit altruistickou motivaci. Autor je toho názoru, že utilitarismus Benthama a Milla není s to motivovat nic jiného než sobecké jednání, a z tohoto důvodu nadosobní cíl jeho principu užitečnosti není uskutečnitelný. Práce však není pouze kritikou utilitarismu. Autor se totiž snaží zachránit princip užitečnosti v mírnější podobě tím, že spolu s Samuelem Schefflerem přiznává nezbytnou roli osobnímu pohledu a spolu s Richardem Harem přiznává roli racionálnímu aspektu motivace. Cílem práce je učinit utilitarismus „použitelným“.

Práce je pozoruhodná tím, že autor hájí své vlastní stanovisko. Nejedná se tedy o pouhou interpretaci jiných filosofů ale i o pokus vytvořit uspokojivý výklad etické motivace vůbec, a to v rámci naturalistického přístupu. Autorův postup je rozumný a metodický a struktura práce dobře odpovídá jeho záměrům: první dvě části vysvětlují a vyjasňují autorův základní pojmový aparát; nejdůležitější třetí část se zabývá rehabilitací a obhajobou utilitaristické teorie; poslední část se pak snaží odpovědět na různé potenciální námitky. Autor dokazuje znalost ústředních (a často náročných) současných textů, včetně prací Bernarda Williamse, Samuela Schefflera a R. M. Harea.

Jsou zde i působivé postřehy. Autor nás například upozorňuje na očividný, třebaže často přehlížený fakt, že činy jsou nezvratitelné: „poté, co je čin proveden, uvede do pohybu řetězovou reakci jiných činů v rámci tkaniva mezilidských vztahů. Tato řetězová reakce je nekontrolovatelná a tím pádem i nezvratitelná“ (s. 31). Tento zdánlivě banální fakt je mimořádně důležitý pro konsekvencialismus, který se soustředí primárně na *důsledky* činů.

Vedle těchto pozitivních stránek, má práce i stránky méně pozitivní, které se většinou týkají velké ambice práce. Autor má občas tendenci volit paušální tvrzení. Dočteme se tak například, že „spravedlnost, jakožto obecný koncept či ideu, nelze jasně definovat.“ (s. 24). Mnoho filosofů by nesouhlasilo. Nebo se autor ztotožňuje s názorem Samuela Schefflera, že „klasický utilitarismus je považován za [doktrínu] zastaralou, nepraktickou a nepoužitelnou“ (s. 37). Nevíme ale přesně kým a proč.

Velikost projektu, který práce sleduje, také znamená, že někdy nejsou patrné podrobnosti a přesné rysy autorova stanoviska. Autorovo pojednání o Schefflerovi a Hareovi (ss. 43-52) je poněkud obecné a úprava utilitarismu, kterou doporučuje na základě jejich teorií, působí trochu *ad hoc*.

Pokud jde o základní pojem práce, není zcela jasné, že je egoismus definován zcela uspokojivým způsobem, když autor píše, že „egoismus jakožto pojem pro nás bude jednoduše konstatování faktu, že jedinec v určitých situacích jedná na základě svých sobeckých tužeb.“ (s. 23). Sobeckost je zde další (pejorativní) termín, který sotva odpovídá širokému pojmu, který autor zřejmě chce zavést. Problém částečně spočívá v tom, že autor pojímá motivaci v rámci bipolárního schématu, když píše, že „Čím více se vzdalujeme od egoistického jednání, tím více se přibližujeme jednání

altruistickému a *vice versa*“ (s. 8). Neuznává totiž třetí možnost vedle egoismu a altruismu. To bude znamenat, že rodič, který zanedbává svou rodinu kvůli vyššímu cíli jako umění (Paul Gauguin), bude považován za egoistu do stejné míry jako rodič, který se nestará o děti kvůli zábavě v hospodách a klubech.

Je důležité podotknout, že utilitaristé si byli často vědomi významu osobního pohledu. Je pravda, že utilitarismus uznává princip nestrannosti (*the principle of impartiality*), podle něhož by každý jedinec (včetně jednajícího) měl být považován za stejně důležitého. Zároveň však uznává, že jedinec sám je „odborníkem“ na to, jak dospět ke svému vlastnímu štěstí a štěstí svých bližních, a z tohoto důvodu by měl své činy zaměřit spíše na svůj společenský okruh. Nevím tedy, zda má Scheffler zcela pravdu, že konsekvenencialismus „nebere v potaz jedince jakožto lidskou bytost s individuálními cíli, touhami a sociálním životem“ (s. 39).

Dále mi není jasné, proč autor charakterizuje klasický utilitarismus jako „mechanistický“ (s. 45). Millovo kvalitativní pojetí štěstí, které autor dobře popisuje (s. 18), rozhodně znamená, že etické hodnocení v rámci jeho systému nemůže probíhat podle kalkulu.

V souvislosti s Hudem je sice pravda, že motivace vždy pramení z touhy. Nevím ale, proč touhy musejí být vždy „egoistické“ (s. 36). Nezapomeňme na role lásku k pravdě v Humově systému. Skepse, jak píše, „tlumí každou náruživost kromě lásky k pravdě a toto zaujetí není a nemůže být upřílišněné“ (*Zkoumání o lidském rozumu*, část 5, Gajův překlad). Neměli bychom zapomenout ani na roli vcítění do pocitů druhých (*sympathy*) v Humovém myšlení.

Jednu drobnost: „Partif“ je Parfit.

Navzdory uvedeným výhradám práce představuje přínosný pokus obhájit systematické stanovisko v etice. Jednoznačně ji proto navrhuji k přijetí a doporučuji známku *velmi dobře*.

V Praze, 1. 9. 2014,
James Hill